

Pròleg. Nota a aquesta edició

I. Coronavirus, canvi climàtic i el món de demà

El llibre que tens a les mans es va acabar d'escriure el 31 de gener de 2020. Des de llavors han passat moltes coses, però no he volgut tocar el manuscrit original —més enllà de corregir-hi algunes errades tipogràfiques o frases que no s'acabaven d'entendre bé—. Poques setmanes després d'escriure l'última pàgina el coronavirus somovia el món i esberlava tots els plans que havíem fet per a l'any que feia tan poc que havíem encetat.

He tingut la temptació —no t'enganye— de retocar el manuscrit i adaptar-lo a la nova situació. Lligar les accions necessàries per a fer front a les dues crisis, bastir ponts entre causes, impactes i solucions; trenar, en definitiva, l'emergència sanitària i la climàtica. Si no ho he fet ha estat per dos motius fonamentals. El primer, que res del que va motivar l'escriptura d'aquest llibre ha canviat. El món continua en emergència climàtica, actuar és més urgent que mai i estic convençut que en aquestes pàgines trobaràs algunes claus, eines i també preguntes que t'ajudaran a avançar. El segon, perquè s'ha demostrat que la forma com els humans ens relacionem amb la natura és, en part, causant de la pandèmia actual, i cap procés no explicita tan bé aquest desequilibri com el canvi climàtic.

A diferència d'aquell «Açò ho canvia tot» que Naomi Klein proclama amb el canvi climàtic, la malaltia sí que ho ha canviat tot. D'una manera dràstica, radical, tangible,

desarrelant la quotidianitat del calendari que amb tanta mandra miràvem dia rere dia.

* * *

I la gent es va quedar a casa. (...) / I la gent es va guarir. I quan el perill va acabar (...) van crear noves formes de viure i guarir la terra per complet, tal i com ells havien estat guarits.

Aquests extractes corresponen a un text que la seua autora va batejar com «I la gent es va quedar a casa». Es va fer viral al març de 2020. Representa la que és probablement la visió més tòxica i errada del que va suposar el confinament arreu del món. No és cap sorpresa que un text ensucrat i pretensions còrrrega com pólvora digital a les xarxes socials. El que diferencia aquest poema de Kitty O'Meara i altres de la mateixa collita és la voluntat d'oracle, de guia i de visió fantàsica d'un moment tràgic. D'alguna manera, és explicable que hi haja un cert moviment d'allò que se'n diu «psicologia positiva» —i que solen ser refregits de filosofia de saldo amb extra d'almívar— en moments de crisi personal o col·lectiva. El que passa, però, és que el que amaguen, com la major part d'allò que se'n diu autoajuda, és una culpabilització nociua i execrable d'aquella persona a qui suposadament es vol ajudar. Si no trobes treball és perquè no t'ho proposes i no t'alces amb energia, dispostat a menjar-te el món, no perquè hi haja un problema estructural en el mercat laboral, no tingués oportunitats de formar-te o les empreses oferisquen condicions impossibles d'acceptar. La proclama d'eixir de la «zona de confort» és només aplicable a aquella gent que, efectivament, viu en un espai confortable i segur; per a molta altra gent —i particularment, per a un percentatge molt elevat dels qui consumeixen aquestes píndoles d'homeopatia literària— és, o hauria de ser, grotesc i ofensiu.

Tornem a casa. Molta, moltíssima gent no va llegir res. A penes podia concentrar-se a veure algunes sèries de tele-

visió poc exigents. Ningú no va descansar. Moltes famílies, de fet, hagueren de treballar més, algunes amb el risc i la por del contagi. La gent no pensava de manera diferent: només volia que acabara el malson. La gent —i aquesta és com untar sal a una nafra— no es va guarir perquè la gent, de fet, va emmalaltir i va morir. Milers a casa nostra, milions arreu del món. El perill no ha acabat, ni acabarà, perquè el que ha fet el coronavirus és mostrar-nos els bastiments ròncs d'un món al qual la fragilitat, curiosament, és endèmica dels fonaments. La Terra tampoc no s'ha guarit —però d'això en parlarem després. Aquest text només és possible des d'una posició de privilegi. Quan ho tens tot cobert. Quan no et preocupa que t'acomiadem, ni el lloguer, ni els espais buits a la nevera o el rebost.

Al món hispanoparlant també va circular una vinyeta del dibuixant Miguel Brieva, que ell va titular com «Una modesta proposición». La il·lustració mostra una criatura d'uns deu anys que agafa un coronavirus de la grandària d'una pilota de tennis i diu: «*Si es que... ¿no hay mal que por bien no venga!*». L'autor resumeix la seua visió en nou punts, alguns dels quals són «*Parar un poco, ralentizarnos, pensar e imaginar*», «*Ver lo sencillo y lo rápido que es reducir las emisiones y limpiar el aire de nuestras ciudades*» o «*Experimentar cómo podría ser una sociedad en decrecimiento, aunque sea momentáneo.*»

Tot i que sense assolir l'èxit del text d'O'Meara, va gaudir del seu moment d'omnipresència a les xarxes socials i grups de Whatsapp. Especialment, val a dir-ho, entre alguns cercles ecologistes, que s'agafaren a aquells punts com si foren els nou manaments de la pandèmia i l'ecologia política, quan només eren, com en el cas del poema d'O'Meara, una visió desenfocada i metzinosa d'una tragèdia sanitària, social i econòmica. Amb molt menys sucre, això sí.

És senzill i ràpid disminuir les emissions i netejar l'aire de les ciutats? I tant! Tant com prohibir els cotxes demà mateix, tancar les fàbriques i precintat els ports i aeroports.

Senzill en el sentit de l'arrel llatina: *singulus*, 'únic, un de sol'. Que siga senzill no vol dir res. No vivim en un món en el qual les solucions s'avaluen o s'implementen en funció de la seua senzillesa. Potser Brieva vol mostrar que amb una decisió —una de sola— es pot actuar de manera perceptible. El que no té en compte és com s'hi arriba, i el que ve després. L'aire net de les ciutats durant el confinament de primavera de 2020 ens ha costat milers de morts, vides trencades i una terrible incertesa futura. La senzillesa no és sempre el camí més curt, ni el més desitjable.

Sense parar-me en la resta de punts —tampoc no és qüestió d'esbocinar per complet tot allò que es va fer viral els mesos en què romaniem tancats—, sí que voldria subratllar el perill de l'última afirmació. El decreixement és una proposta de transició ecosocial que propugna la disminució dràstica del nostre consum de recursos naturals per tal de no ultrapassar els límits planetaris, i evitar la implosió violenta del sistema actual. No és tornar a les cavernes, com ho ridiculitzen els seus crítics, sinó una redefinició dels conceptes que tenen a veure amb l'austeritat i amb el que es considera essencial. Això, sens dubte, tindria un efecte clar en la nostra vida. Menys viatges a llocs llunyans, prioritat pels aliments de proximitat i temporada, mobilitat no motoritzada, canvi d'hàbits de consum, ús restringit de l'energia. Racionament, fins i tot. El cas, però, és que és una proposta legítima que, encara que no es compartisca, resulta innegable que naix d'un diagnòstic encertat: el model actual és insostenible. No pot ja perdurar segles, sinó durar en l'espai de les nostres vides. Està abocat a la transformació profunda o el col·lapse. Quina transmutació —o fins i tot quin esfondrament!— és el que està actualment en joc i discussió.

El que fa Brieva és donar estatus de sinònim al confinament i dir: «Això seria el decreixement». I aquesta manera de presentar l'assumpte és substancialment distinta d'explicar la magnitud dels fluxos d'energia i recursos, de la

mobilitat urbana o la davallada de la contaminació. És igualar una situació dramàtica, indesitjada i extenuant d'uns mesos de por i angúnia al que s'hauria de presentar com una redefinició avantatjosa per a la majoria de la població del contracte social. No fan ganes de lluitar pel decreixement si s'assembla, ni que siga de lluny, al confinament. Millor continuem amb el *business as usual*, no?

* * *

«*Nature is healing!*» (La natura s'està guarint!)

Aquest comentari, amb unes poques modificacions, es va repetir com una cacofonia quasi-religiosa els primers dies del confinament. L'acompanyaven imatges de l'aigua neta de Venècia amb cignes o dofins nadant-hi tranquil·lament, porcs senglars a les ciutats, civetes als passos de vianants indis. Com una mena de finestra a un futur distòpic al qual la natura haguera recuperat l'espai que li corresponia, les imatges commovien i incitaven a la reflexió al mateix temps. Què hem fet! Com hem estat capaços d'expulsar així la vida de les nostres ciutats! I llavors arribava la conclusió lògica: si quan ens quedem a casa la natura revifa, és que nosaltres som el virus.

Rebobinem —i em pregunte ara quant de temps li queda a aquesta expressió. Les fotografies dels cignes no eren de Venècia, sinó de Burano, on són habituals des de fa temps. Les dels dofins que suposadament havien colonitzat les aigües de la mateixa urbs eren de Sardenya. Multitud de vídeos i fotografies que han circulat els darrers mesos amb aquesta temàtica eren falsos, estaven descontextualitzats o mostraven situacions completament habituals. Sí, és clar: hi hagué algunes incursions reals, però ben lluny del significat èpic de la reconquesta natural que va meravellar mig món.

És possible que les persones que penjaren els vídeos i fotografies (com Kaveri Ganapathy, una dona de Nova Delhi

que fou qui penjà el tuit de més èxit sobre Venècia, compartit centenars de milers de vegades) ho feren amb la simple voluntat de rebre comentaris i veure com la seua píndola digital s'escampava per tots els nodes cibernètics del món. Potser nosaltres també necessitàvem missatges optimistes, que ens feren veure que hi havia alguna cosa que anava bé en un món espatllat i farcit de taüts. El que és segur és que tot es va adobar amb la mala consciència per dany que estem infligint a la natura, mesclat amb el missatge positiu que tota imatge esperançadora porta inscrit: el canvi és possible!

El canvi, en efecte, era possible: la desforestació va augmentar significativament durant els mesos de col·lapse econòmic. A Àsia, Àfrica i Amèrica del Sud, les alertes per pèrdua de boscos van augmentar un 77% al 2020 respecte dels tres anys anteriors. Quan l'economia de la que depens s'ensorra, busques recursos en un altre lloc. Per exemple, al bosc: menjar, fusta, qualsevol cosa que es pugui vendre o tinga valor. Ewald Rametsteiner, subdirector del departament forestal de l'Organització de les Nacions Unides per a l'Alimentació i l'Agricultura (FAO), va manifestar a la primavera de 2020 que el risc d'una involució a la gestió forestal era possible. La major pressió sobre el bosc, la fallida de les empreses que s'hi dediquen i la relaxació dels controls legals sobre els productes (fonamentalment fusta) que se n'extrauen podrien constituir un còctel explosiu. L'aturada econòmica no ha estat cap benedicció divina per a la natura, ans al contrari.

Però les imatges prometedores sobre l'evolució del nostre entorn no es van limitar a la fauna que explorava el ciment. Els cels blaus i nets —especialment cridaners en ciutats d'una brutícia atmosfèrica perpètua, com Madrid o Barcelona— i les davallades en les emissions de diòxid de carboni van entreobrir una esclatxa d'optimisme. I si realment, tot i la calamitat, això que estava passant servia per a donar un respir al planeta?

Malauradament, tampoc és el cas. Al juliol de 2020, menys de mig any després de l'inici de la crisi sanitària a la Xina, ja s'havien assolit —i superat!— els nivells de pol·lució atmosfèrica previs al confinament. A casa nostra, l'aire torna a estar brut, tant com abans; reactivar l'economia té un preu, que es paga amb salut i vides.

Les emissions de gasos amb efecte d'hivernacle (aquells que causen l'escalfament global) han experimentat una reducció notable. La més gran, de fet, des que se'n té constància: segons els darrers càlculs, arribarà fins al 7% anual. Per tal de contextualitzar-ho, recordem que en la crisi de 2009 la caiguda fou només de l'1,5%. Però la lectura detallada de les dades ens ofereix un panorama inquietant. Agafem el dia 7 d'abril de 2020 per a il·lustrar-ho. Aquell dia, amb la major part de les grans economies del món paralizades, les emissions de diòxid de carboni (el més important dels gasos amb efecte d'hivernacle) van caure a plom. Dèsset per cent. No es podia viatjar ni moure's, i quasi no es veien cotxes a les ciutats; el transport públic funcionava sota mínims. Els comerços romanien tancats, i també moltes fàbriques i oficines. L'economia havia quedat petrificada, excepte en els sectors essencials. I tanmateix... emetiem el huitanta —huitanta!— per cent del que hauríem emés en circumstàncies normals. Recordem-ho: del que es parla per a fer front al canvi climàtic és d'una reducció del noranta per cent. És a dir, invertir els números.

El confinament ha despullat la vella creença que amb gestos individuals i canviant petites parcel·les del nostre dia a dia podríem contribuir de manera significativa a la lluita contra l'escalfament global. Ens ha llevat una bena i hem vist el que ja intuïem, però amb una claredat esfereïdora. El món no pot aturar-se, però fins i tot si ho fa hi ha unes emissions estructurals que no som capaços de reduir amb el sistema actual. El diòxid de carboni que s'escapa a l'atmosfera no és conjuntural, sinó que forma part del codi genètic del sistema socioeconòmic en què vivim. Eman

d'un pou tan pregon com la forma de viure i produir que hem arrelat arreu del globus, nodrint-la amb petroli, carbó i gas durant dècades. Fins i tot quan ens en volem deslligar ens reclama, com una maledicció egípcia. I encara que ens quedem immòbils continuem enfonsant-nos.

Hi ha una altra lectura que no per sabuda és menys temuda. Sí, el que emetem (el flux) s'ha vist reduït sensiblement. Però no la concentració a l'atmosfera, perquè, de fet, continuem abocant-hi molt més CO₂ del que és capaç d'absorbir el planeta. I per tant —lògica matemàtica pura—, les parts per milió (ppm) de diòxid de carboni continuen escalant quadrícules en les gràfiques. Durant el confinament s'arribà a un nou rècord: 417,2 ppm, mesurat a Mauna Loa, Hawaii. Mai cap ésser humà no ha viscut en una atmosfera tan carregada de carboni. De fet, feia milions d'anys que cap ésser viu no havia experimentat els valors actuals. En un article publicat a l'agost de 2020 en la revista *Nature Climate Change*, Piers M. Forster i col·laboradors estimaven quin serà l'impacte de la COVID-19 en el clima global, incorporant a l'equació tots els gasos i aerosols que hi poden incidir. El resultat? Un escalfament 0,01 graus menor de l'esperat. Negligible, tragicòmic.

La pregunta, doncs, es manifesta amb dolorosa claredat. Què fem? A quin món ens aboca aquest experiment, encara inacabat, que ens parla de les limitacions de les nostres accions personals i de la futilitat de la paràlisi? No hem pogut bescanviar la tragèdia per una mica de futur, ni hi ha cap heroïcitat en el que hem passat, més que la pura supervivència, individual i col·lectiva. Si ni tan sols amb açò hem aconseguit guilloixar una línia descendent en les gràfiques de l'avenir, quin camí hem de triar?

L'article de Forster, com tants altres que examinen les cronologies i termòmetres per venir, deixa un apunt encoratjador: amb una recuperació verda —però de veritat, no només en l'àmbit del màrqueting electoral i empresarial—, que implique la descarbonització ràpida de l'economia,

podrem evitar la pujada prevista de 0,3 °C per al 2050. La COVID-19 no era cap *mal que por bien no venga*, ni el confinament un assaig d'un món més net i verd; només fou un miratge metzinós.

Les lliçons que podem extraure d'aquesta cruïlla dolorosa, per contra, sí que són valuoses.

II. Acció indefugible, transformació necessària

I a casa nostra? Som un país molt vulnerable al canvi climàtic. Tenim centenars de quilòmetres de costa, muntanyes de tot tipus i condició, hàbitats semidesèrtics, marjals que necessiten molta aigua, una agricultura exuberant (i un poc rapinyaire) que haurà de canviar. Però també tenim molta, moltíssima gent capaç d'impulsar transformacions personals i col·lectives. Necessitem entendre que ja no ens valen les pròrrogues, ni el «ja ho faran els altres». Que les infraestructures fòssils no poden créixer com un tumor, ofegant ciutats, vides i futurs. Que si tot és canvi climàtic, i això no va només d'ossos polars, les nostres vides hi juguen un paper important. Que, com diu el sociòleg César Rendueles en una entrevista a *La Directa* (18/02/2020) per a emmarcar —i que vaig maleir no haver pogut incloure en el manuscrit original, per haver-la llegit una vegada lliurat—, cal canviar d'una vegada per totes l'enfocament covard i irrellevant amb què es formulen certes propostes.

Moltes vegades, els programes polítics de l'esquerra s'expressen amb paraules com «laboratoris», «prova pilot» o «prototipats». La gent de dretes no s'expressa així. Té al cap les seues polítiques, algunes d'extremadament cares, i no dubten a dur-les a terme. Si cal construir vint aeroports internacionals, ho fan. Els seus projectes, encara que siguin faraònics, són assumits per tothom amb normalitat. Per què no se'ns ocorre gastar en transport públic amb bicicleta el que ens gastaríem en un aeroport? Cal deixar de fer experiments i invertir molts milions a canviar tot el sistema

de mobilitat urbana, posar 100.000 bicis públiques a Barcelona i inundar la ciutat de pàrquings per a bicis. El mateix pot aplicar-se en l'educació, les rendes incondicionals, la sanitat o l'energia. No només tenim dificultats per a defensar els nostres programes sinó que és impossible aplicar-los perquè la gent pensa que són cars.

Amb les polítiques per a fer front al canvi climàtic succeeix el mateix. Ho fem a projectes pilot sense impacte real en el territori, convocatòries europees a les quals dediquem més recursos en les sol·licituds dels que obtindrem amb la concessió, *hubs* d'innovació escalables però sense utilitat pràctica. Moltes d'aquestes propostes no són més que manifestacions alternatives d'un capitalisme voraç i precaritzador, que es disfressa d'emprenedoria meritocràtica (un concepte tòxic com ben pocs) o economia pretesament col·laborativa. Aquest llibre pretén exercitar-nos l'exigència col·lectiva, i que no transigim amb el fet que certes coses «cal fer-les» —posem per cas, l'ampliació injustificada d'un port— tot i que costen milers de milions, i altres han d'esperar a validar-se durant anys d'avaluacions, i replicar-se després, sempre amb el vist-i-plau d'indicadors econòmics.

Què fem ara? Exigir, córrer, reemplaçar, renunciar. Repensar i refer. Entendre que, si es canvia tot —i així és— no podem anar amb propostes polítiques, socials i personals de joguet. Estimar-nos tant el país per a ser capaços de canviar-lo. Dignificar-lo amb una transmutació real i no anar posposant la transició amb bones paraules. Donar contingut real a les proclames i no banalitzar-les. Ésser conscients del poder que tenim, però també del que ens pertany i ens han arrabassat. Preguntar-nos: i ara jo què faig?